

**การละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวในการแบ่งปัน (Share) ข้อมูลข่าวสาร
ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศไทย**

Violation of privacy rights in information sharing in Thailand social networks

ปัญญาพล เกตราพูนสินไชย¹ และบุญญสม เกษะประดิษฐ์²

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพฤติกรรมการการแบ่งปัน เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อหาแรงจูงใจในการแบ่งปัน ของบุคคลที่อยู่ในระดับผู้นำทั้งในทางสังคม ธุรกิจ หรือการเมือง และศึกษาถึงการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวในการแบ่งปัน เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศไทย โดยการศึกษาจากข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยจำนวน 53 คน ที่เป็นผู้ใช้งาน เครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีตำแหน่งที่อยู่ในระดับเป็นผู้นำในสังคม องค์กรธุรกิจ หรือการเมือง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ร่วมวิจัยนั้น มีการใช้งานโดยใช้วิจารณญาณในการบริโภค รวมถึงการแบ่งปัน โดยแรงจูงใจในการ Share จะขึ้นอยู่กับประโยชน์หลังจากการ Share ไปแล้ว ว่าได้ประโยชน์จึงตัดสินใจ Share รวมถึงจะพิจารณาถึงผลกระทบของการ Share นั้นอีกด้วย และเมื่อเกิดการถูกละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ผู้ร่วมวิจัยมีแนวโน้มที่จะปกป้องตัวเอง โดยการชี้แจงข้อเท็จจริง หรือแก้ไขข้อมูล โดยจะไม่ดำเนินการให้เกิดผลกระทบต่อผู้อื่น จึงสรุปได้ว่าผู้ร่วมวิจัยมีวิจารณญาณและความรับผิดชอบในการใช้งาน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มผู้ใช้ที่ก่อปัญหาการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้อื่นในการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารต่างๆ

คำสำคัญ: สิทธิความเป็นส่วนตัว, การแบ่งปัน, เครือข่ายสังคม

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต

² อาจารย์ประจำ สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

This research aims to study on the behavior of sharing information, the motivation to share information content and the violations of privacy rights in sharing information of people in leadership levels in society, business and politics in Thailand social networks. By learning from information obtained from the questionnaire, together with in-depth interviews of a number of joint research group (53 people) who are the user on social networks that has master's degree or higher and works with subordinates or has a leadership position in society, business and politics. The study found that research participants have judgement achieved in consumption, as well as sharing information content. The motivation to share information content is based on benefits and affectation after sharing. Once the violation of privacy rights occur, they tend to protect themselves by explaining the facts and/or correcting the data with concerning of non-impact on others. Therefore, it was concluded that research participants given the judgment and responsibility of using social networks in sharing information content. They aren't users who violate the privacy rights of others in sharing information and content.

Key words: privacy rights, share, social network

1. บทนำ

การสื่อสารถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตประจำวัน ยิ่งในโลกปัจจุบันการสื่อสารผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทในการสื่อสารในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก และถือว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่ช่วยให้ผู้คนติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น ตั้งแต่การบริโภคข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารระหว่างกัน การรับบริการจากหน่วยงานของรัฐ การเปิดใจให้แสดงความคิดเห็นส่วนตัวต่อประเด็นเรื่องราวต่างๆทางสังคม และเรื่องที่เป็นส่วนตัว เป็นต้น การเติบโตของเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการพัฒนาระบบการให้บริการในการติดต่อสื่อสารถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายสังคมออนไลน์ การโน้มหน้าสังคมโดยผ่านเครื่องมือการสื่อสารในสังคมออนไลน์ ยังเป็นประเด็นสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน แต่ส่วนที่สำคัญยิ่งไปกว่าเครื่องมือ นั่นคือผู้ใช้เครื่องมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบุคคลระดับที่เป็นผู้นำไม่ว่าจะระดับชุมชน สังคม หรือระดับประเทศ ถ้าผู้คนเหล่านี้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการกระจายข้อมูลนั้นย่อมจะมีผลกระทบที่รุนแรงมากขึ้นในแง่ของความน่าเชื่อถือ การคล้อยตาม การสนับสนุน ดังนั้นการศึกษาถึงพฤติกรรม การแบ่งปันเนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ของบุคคลเหล่านี้จึงมีความน่าสนใจในแง่ การชักจูง โน้มน้าวผู้คน

อีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กับผู้ใช้งานก็คือ ตัวข้อมูลข่าวสารนั้นๆ ที่ถูกแบ่งปัน ข้อมูลที่สำคัญที่มีการแบ่งปันกันอยู่ทุกวันนี่ก็คือข้อมูลส่วนตัว ดังนั้นการพิจารณาปัญหาการละเมิดความเป็นส่วนตัวจึงควรถูกยกขึ้นมาพิจารณาอย่างมาก เนื่องจากข้อมูลจะถูกกระจายอย่างรวดเร็ว และเมื่อใดที่มাত্রาภายหลังว่าข้อมูลนั้นผิดพลาด บิดเบือน การจะแก้ไขในข้อมูลที่มีการแบ่งปันไปแล้วนั้นเป็นเรื่องที่ยาก ดังนั้นการคำนึงถึงเรื่องข้อมูลส่วนตัว และสิทธิต่างๆ ในข้อมูลรวมถึงการละเมิดสิทธิในข้อมูลส่วนตัวเหล่านั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญควบคู่ไปกับผู้ใช้งานข้อมูลนั้นๆ

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดความเป็นส่วนตัวมีลักษณะแตกต่างกันออกไป สำหรับในสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อต้นเราอาจจะแบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 ประเภท คือ ความเป็นส่วนตัวของสิทธิผู้บริโภค และความเป็นส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และจากการสำรวจพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ของคนวัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร (ธิติมา อรุณีพัฒน์พงศ์, 2556) แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้งานให้ความนิยมเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊กมากที่สุด และพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มีความสัมพันธ์กับเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ (ปณิชา นิติพรมงคล, 2555)

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน พบว่าส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับลักษณะสังคมที่ปัจจุบันเป็นสังคมการเรียนรู้ร่วมกันในด้านต่างๆ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วย มีความไว้วางใจเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีความไว้วางใจเพื่อนที่ติดต่อผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์มากขึ้น รวมทั้งพร้อมที่จะรับข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอ (นภัสกร กรวยสวัสดิ์, 2553) ส่วนใหญ่ผู้ใช้งานที่มีพฤติกรรมความหลงใหลและการติดการใช้งานเป็นผลมาจากการรับรู้ ความเพลิดเพลิน และอิทธิพลทางสังคม (ภาณุวัฒน์ กองราช, 2554)

จากรายงานถึงการประชุมในประเด็นการสัมมนาเรื่อง First Digital Democracy Conference Bangkok โดย พ.อ.ดร.ธีรนนท์ (<http://www.siamintelligence.com/first-digital-democracy-report>, 20 พฤศจิกายน 2555) นั้นทว่าวี่ง ชี้ให้เห็นว่าปัญหาความมั่นคงทางโลกดิจิทัลเกิดจากความแตกต่างระหว่างรุ่น โดยคนในรุ่นเบบี้บูมเมอร์เป็นกลุ่มคนที่ครอบครองอำนาจในการทำนโยบายสาธารณะในปัจจุบัน ความมั่นคงด้านดิจิทัลสามารถแบ่ง

ได้เป็นสามระดับ คือระดับกายภาพ (Physical) เช่น ความปลอดภัยในด้านการดูแลโครงสร้างพื้นฐานการสื่อสาร ระดับระบบข้อมูลข่าวสาร (Information system) และระดับการนึกคิด (Cognitive) โดยในระดับนึกคิดมีความสำคัญที่สุดและอิงกับการเมือง ไม่ใช่เรื่องใหม่ในการเมืองที่ใช้การสื่อสาร เลือกตั้งครั้งล่าสุดมีการใช้การตลาดมากขึ้นเพื่อเปลี่ยนความคิดคน (ภาคภูมิ แสงกนกกุล, 2555)

ตัวอย่างคดีความและการฟ้องร้องที่เกิดขึ้น

ชื่อผู้ต้องหา/ ชื่อสื่อ: สมศักดิ์ ภัคดีเดช, สถานะผู้ต้องหา: ต้องโทษจำคุก, สถานะคดี: ตัดสินแล้ว / คดีถึงที่สุด, ประเภทสื่อ: เว็บไซต์ / บล็อก, ข้อกล่าวหา: หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ พระราชินี และรัชทายาท, รายละเอียด: สมศักดิ์ ภัคดีเดช เป็นบรรณาธิการเว็บไซต์ไทยอินวิสต์ ถูกจับกุมในวันที่ 25 พฤษภาคม 2557 เนื่องจากเผยแพร่บทความของ ใจลส์ อิงภรณ์ ในเว็บไซต์ เมื่อปี 2554 ระหว่างรอการพิจารณาคดีเข้ขึ้นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวหลายครั้งแต่ไม่ได้รับอนุญาตจนกระทั่งศาลทหารพิพากษาจำคุกเขาในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 (<http://freedom.ilaw.or.th/case/643>, 23 มกราคม 2558)

ชื่อผู้ต้องหา/ ชื่อสื่อ: ม.ล.กรกสิวัฒน์ เกษมศรี, สถานะผู้ต้องหา: ได้รับการประกันตัว, สถานะคดี: ขึ้นศาลชั้นต้น, ประเภทสื่อ: โซเชียลเน็ตเวิร์ค, รูปแบบการจำกัดเสรีภาพ: การดำเนินคดี, ข้อกล่าวหา: หมิ่นประมาท, รายละเอียด: นายเอกศักดิ์ ญาโนทัย รับมอบอำนาจจากกระทรวงพลังงานเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง ม.ล.กรกสิวัฒน์ เกษมศรี นักวิชาการอิสระด้านพลังงาน เป็นจำเลย ในความผิดฐานหมิ่นประมาท จากการโพสต์ข้อความในเฟซบุ๊ก “คุยกับหม่อมกร” ระบุทำนองว่า ราคาขายน้ำมันดีเซลที่ส่งไปจำหน่ายที่สปป.ล. มีราคาต่ำกว่าราคาจำหน่ายในประเทศ ทำให้ ก.พลังงานได้รับความเสียหาย (<http://freedom.ilaw.or.th/case/629>, 23 มกราคม 2558)

ชื่อผู้ต้องหา/ ชื่อสื่อ: ปริยนันท์ สือเสริมวัฒนา, สถานะผู้ต้องหา: ได้รับการประกันตัว, สถานะคดี: ขึ้นอัยการ, ประเภทสื่อ: เว็บไซต์ / บล็อก, โซเชียลเน็ตเวิร์ค, รูปแบบการจำกัดเสรีภาพ: การดำเนินคดี, ข้อกล่าวหา: หมิ่นประมาท, สร้างความตื่นตระหนก, เผยแพร่ส่งต่อข้อความละเมิดกฎหมาย, รายละเอียด: ปริยนันท์ถูกหมิ่นฟ้องหลังเผยแพร่ข้อมูลและรูปภาพที่เกี่ยวกับความผิดปกติในการรักษาพยาบาล โดยเผยแพร่ผ่านทางเฟซบุ๊กและเว็บไซต์อื่นๆ อันเป็นส่วนหนึ่งในงานรณรงค์ผลักดันการเสนอกฎหมายร่างพ.ร.บ.คุ้มครอง ผู้เสียหายจากการรับบริการสาธารณสุข แพทย์หญิงประชุมพรกล่าวหาว่าปริยนันท์กระทำผิดฐานเผยแพร่ข้อมูลเท็จ และหมิ่นประมาท (<http://freedom.ilaw.or.th/case/178>, 23 มกราคม 2558)

จากที่กล่าวมาทำให้เกิดแนวคิดที่ต้องการจะศึกษาถึงพฤติกรรมการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารจากการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ ซึ่งปัจจุบันมีผลกระทบอย่างมากในการชักจูง โน้มน้าว กล่าวโทษ กล่าวหา บุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยต้องการมุ่งเน้นไปที่การแบ่งปันข้อมูลข่าวสารของกลุ่มบุคคลในระดับที่เป็นผู้นำทั้งทางสังคม ธุรกิจ หรือการเมือง เพราะเล็งเห็นว่า ด้วยความสามารถของเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพแล้ว ผู้ที่ใช้งานในระดับที่เป็นผู้นำจะเป็นผู้ที่ส่งเสริมให้ข้อมูลมีพลังในการ โน้มน้าวชักจูง สนับสนุน กล่าวหา ฯลฯ ได้อย่างมาก ซึ่งมีโอกาสที่จะก่อให้เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวเป็นส่วนตัวของผู้อื่นได้อย่างมีผลกระทบที่รุนแรงมากกว่าผู้ใช้งานทั่วไปที่มีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร

แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

สามารถแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัยหลักๆ คือ ด้านปัจจัยด้านพันธุกรรม และด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทั้ง 2 ปัจจัยนี้ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

1) พันธุกรรม คือ ลักษณะต่างๆที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลาน โดยผ่านทางยีน

2) สิ่งแวดล้อม คือ ผลรวมของการกระตุ้นต่างๆ ที่บุคคลได้รับตั้งแต่เริ่มการมีชีวิตจนกระทั่งตายและมีอิทธิพลทำให้บุคคลแตกต่างกัน สภาพแวดล้อมมีอยู่ 3 สภาพแวดล้อมคือ สภาพแวดล้อมก่อนเกิด สภาพแวดล้อมขณะเกิด และสภาพแวดล้อมหลังเกิด ซึ่งสภาพแวดล้อมหลังเกิดจะมีอิทธิพลและสำคัญมากต่อชีวิตของบุคคล ดังรายละเอียดดังนี้

- ความแตกต่างทางสังคม คนที่มาจากสังคมที่ต่างกันย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน
- ครอบครัว คนจะมีพฤติกรรมอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับครอบครัว และความ

สัมพันธ์ภายในครอบครัว

- ความแตกต่างทางเพศ ความแตกต่างในเรื่องต่างๆทางเพศชายและหญิง การกำหนดบทบาททางสังคม วัฒนธรรม รวมถึงยังส่งผลไปยัง อารมณ์ และระเบียบวินัย อีกด้วย

- ความแตกต่างทางด้านอายุ หรือวัยของคนเรามีส่วนเกี่ยวข้องกับและทำให้เกิดความแตกต่างในด้านประสบการณ์ ความรับผิดชอบ ความสนใจ ความรอบรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหา ความคิด บุคลิกภาพและวุฒิภาวะด้านต่างๆ

- ความแตกต่างด้านสติปัญญา คือความสามารถทางด้านระดับไอคิว คนเราแต่ละคนย่อมมีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ แตกต่างกัน

พฤติกรรมทางสังคม

มอร์ริสันและแมคอินไท (Morrison and Macintyre, 1975) ได้อธิบายถึงตัวแปรหลักของพฤติกรรมทางสังคมไว้ 2 ประเภท คือ

1) มิติทางสังคม (Normative Dimension) ประกอบด้วยตัวแปรในมิติที่เกี่ยวข้องกับสังคม คือ สถาบัน (Institution) เช่น การเลี้ยงดูในครอบครัว การปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรม บทบาท (Role) เช่น หน้าที่ การงาน ความรับผิดชอบ และความคาดหวัง (Expectation) เช่น คาดหวังกับสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมรอบๆตัว ที่เป็นอยู่

2) มิติส่วนบุคคล (Personal Dimension) ประกอบด้วยตัวแปรในมิติที่เกี่ยวข้องภายในตัวบุคคล คือ บุคคล (Individual) เช่น ความเป็นปัจเจกบุคคล บุคลิกภาพ (Personality) เช่น การวางตัวที่เหมาะสม ลักษณะที่นำเสนอให้คนอื่นรับรู้ และอารมณ์ (Need – disposition) เช่นการควบคุมอารมณ์ ความต้องการ

มิติทั้ง 2 ประกอบด้วยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมในระบบสังคม ถ้าระบบสังคม คือ ครอบครัว ครอบครัวก็คือสถาบัน ซึ่งมีหน้าที่อบรม สั่งสอน ฝึกฝนให้สมาชิกในครอบครัว ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมส่วนรวมได้ การเรียนรู้บทบาทของตน หรือการแสดงบทบาทของตน และการเรียนรู้บทบาทของผู้อื่นทำให้เราสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันขึ้นมาได้ พฤติกรรมทางสังคมจึงเกิดจากการมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคล การแสดงบทบาทของบุคคลขึ้นอยู่กับสังคม หรือหมู่คณะที่บุคคล

นั้นเป็นสมาชิกอยู่ บุคคลต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคม การเรียนรู้บทบาทเหล่านี้ เกิดจากการอบรมสั่งสอนให้
รู้ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตการกระทำการแสดงออกของคนอื่นๆ รวมทั้ง
การเลียนแบบ

แนวคิดการแสดงออกของตัวตน (Self-Expression)

กระบวนการทำงานของจิตมนุษย์ตามแนวทางของซิกมันด์ فروยด์ โดยความเป็นจริงแล้วมนุษย์เกิดมา
พร้อมกับความต้องการตามธรรมชาติ หรือ อิด (ID) แต่เราไม่สามารถแสดงออกมาได้อย่างอิสระ เนื่องจากสังคมได้
คอยกล่อมเกล่าให้มนุษย์อยู่ในกรอบมากขึ้น โดยสามารถกล่าวได้ว่าเนื่องจากธรรมชาติของอินเตอร์เน็ตนั้นเป็น
ช่องทางที่เปิดโอกาสให้มนุษย์แสดงอิด (ID) หรือความต้องการพื้นฐานที่อยู่ในตัวเรา โดยได้แบ่งตัวตนออกเป็น 3
ส่วน คือ (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2550)

- 1) ID เป็นส่วนความต้องการทางชีวภาพ ที่ต้องใช้ Super Ego คอยควบคุม
- 2) Ego เป็นตัวประสานที่คอยปรับระหว่างความต้องการทางชีวภาพ กับความต้องการของสังคม ID
เป็นส่วนของโลกภายใน Ego เป็นส่วนของโลกภายนอก เป็นตัวการควบคุมกิจกรรมต่างๆ หรือเป็นตัวตนของบุคคล
ในการกระทำ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของบุคลิกภาพหรือการกระทำต่างๆ ของบุคคล
- 3) Super Ego การที่บุคคลยอมทำตามความต้องการของสังคม คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม กฎ
ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ ระเบียบประเพณี เป็นต้น ซึ่งบุคคลได้รับโดยการอบรมสั่งสอนอย่างเป็นทางการและไม่เป็น
ทางการเรียกว่าเป็นความรู้สึกใฝ่สูง เช่นพิจารณาว่าผิดหรือถูก ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรทำ

ทฤษฎีเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Communication Technology Determinism)

ทฤษฎีเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดสังคมหรือชี้นำสังคม โดยภาพรวมของทฤษฎีนี้ก็คือ ความพยายามเชื่อมโยง
กันระหว่างศักยภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในยุคนั้นๆ ที่จะต้องเชื่อมโยงกับโครงสร้างหลักของ
สังคมในยุคนั้นๆ เมกเคลวได้ประมวลคุณลักษณะเด่นๆ ของกลุ่มทฤษฎีไว้ดังนี้ (Jan Servaes, 2014)

- 1) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนับว่าเป็นเครื่องมือหรือกลไกพื้นฐานของสังคมทุกสังคม
- 2) เทคโนโลยีและการสื่อสารแต่ละชนิดจะเหมาะสมกับโครงสร้างของสังคมแต่ละอย่าง
- 3) การบวนการผลิตและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจะสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ต่างๆ ในสังคมได้
- 4) การปฏิบัติเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในแต่ละครั้ง จะทำให้เกิดการปฏิบัติและ
การเปลี่ยนแปลงสังคมตามมา

กรอบในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

กรอบในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลที่นิยมของสากลประเทศและประเทศไทยใช้นำมาอ้างอิงเป็น
แนวทางในการดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลที่อยู่ในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลต้อง
ได้รับการคุ้มครองที่เหมาะสมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเก็บรวบรวม การเก็บรักษา และการเปิดเผย คือ กรอบในการ
คุ้มครองข้อมูลขององค์การร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD: The Organization for Economic Cooperation
and Development) ในเรื่อง Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Data Flows of Personal
Data มีหลักการพื้นฐาน 8 ประการ คือ (1) หลักข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูล (2) หลักคุณภาพของข้อมูล (3)
หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บ (4) หลักข้อจำกัดในการนำไปใช้ (5) หลักการรักษาความมั่นคงปลอดภัย

ข้อมูล (6) หลักการเปิดเผยข้อมูล (7) หลักการมีส่วนร่วมของบุคคล (8) หลักความรับผิดชอบ
(<http://www.etcommission.go.th/files/article/article-dp.pdf>, 15 มีนาคม 2558)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาพฤติกรรมการการแบ่งปัน เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อหาแรงจูงใจในการแบ่งปัน ของบุคคลที่อยู่ในระดับผู้นำทั้งในทางสังคม ธุรกิจ หรือการเมือง

2. ศึกษาถึงการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวส่วนตัวในการแบ่งปัน เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศไทย ของบุคคลที่อยู่ในระดับผู้นำทั้งในทางสังคม ธุรกิจ หรือการเมือง

3. การดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมการแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อหาแรงจูงใจในการแบ่งปัน ของบุคคลที่อยู่ในระดับผู้นำทั้งในทางสังคม ธุรกิจ หรือการเมือง และการศึกษาถึงการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวส่วนตัวในการแบ่งปัน เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ทั้งในมุมมองทางสังคม และจริยธรรม ในการศึกษาวิเคราะห์นี้จะใช้วิธีการแบบ Mix Method โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณมาใช้สนับสนุน เพิ่มเติม โดยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล จากกลุ่มตัวอย่างผู้ร่วมวิจัยจำนวน 53 คน ที่เป็นระดับผู้นำทางภาคสังคม ภาคธุรกิจ หรือภาคการเมือง โดยมีระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีหน้าที่การทำงานในระดับหัวหน้างานที่มีผู้ได้บังคับบัญชา หรืองานที่จะต้องเป็นผู้นำมวลชน หรือชุมชน และศึกษาจากการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทเฟสบุ๊ค ซึ่งการวิเคราะห์และข้อสรุปที่ได้จะนำไปสู่การนำเสนอรายงานผลการศึกษาในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปและพฤติกรรมการใช้งานและ Share เนื้อหาใน Facebook ของผู้ร่วมวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และส่วนมากจะอยู่ในช่วงอายุ 30 – 39 ปี ร้อยละ 60.38 รองลงมาคือช่วงอายุ 40 – 49 ปี ร้อยละ 20.75

กิจกรรมใน Facebook ที่ผู้ร่วมวิจัยนิยมใช้งานมากที่สุดคือ การเข้าดูข้อมูลและติดตามความเป็นไปของเพื่อนๆ คิดเป็นร้อยละ 52.83 รองลงมาคือ การแลกเปลี่ยนและส่งต่อข้อมูลต่างๆ (Share) คิดเป็นร้อยละ 39.62 โดยเงื่อนไขที่ผู้ร่วมวิจัยจะตัดสินใจ Share ต่อ ปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือ เนื้อหาที่มีประโยชน์ สามารถนำไปใช้ได้ คิดเป็นร้อยละ 77.36 ถัดลงมาคือ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสนใจหรือความชอบส่วนตัว ร้อยละ 62.26

ความคาดหวังจากการ Share เนื้อหาใน Facebook

พบว่า ผู้ร่วมวิจัยคาดหวังการที่ Share เนื้อหาข้อมูลออกไปต้องการให้ผู้อื่นนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 60.38 และ ต้องการให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินและผ่อนคลายร้อยละ 52.83

การรับรู้ในเรื่องผลกระทบด้านต่างๆ จากการ Share เนื้อหาใน Facebook

จากการ Share เนื้อหาใน Facebook ของผู้ร่วมวิจัย พบว่า ผู้ร่วมวิจัยเคยโดนตำหนิเนื่องจากการ Share ร้อยละ 11.32 โดยผู้ร่วมวิจัยเคยรับรู้ว่ามีข้อมูลเนื้อหาที่ Share ไปนั้นมีการบิดเบือนความจริงมาก่อนหน้านี้ ร้อยละ 24.53 ในส่วนของการรับรู้ถึงการ Share ของผู้ร่วมวิจัยมีโอกาสจะส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นอยู่ร้อยละ 75.47 ในขณะที่ผู้

ร่วมวิจัยตระหนักว่ามีกฎหมายควบคุมการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับการ Share ข้อมูลในการใช้งาน Facebook ร้อยละ 100 และเห็นด้วยกับการบังคับใช้กฎหมายควบคุม ร้อยละ 92.45 ไม่มีผู้ร่วมวิจัยคนใดเลยที่เห็นด้วยกับการที่ต้องเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวใน Facebook ให้เป็นสาธารณะ มีผู้ร่วมวิจัยร้อยละ 7.55 ที่เคยถูก Share ข้อมูลส่วนตัวของผู้ร่วมวิจัยที่ไม่เป็นความจริง และมีผู้ร่วมวิจัยร้อยละ 69.81 ที่เคยรับรู้ถึงการ Share ข้อมูลของบุคคลอื่นที่ไม่เป็นความจริง

รูปแบบการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารของผู้ร่วมวิจัย

1) ตัดสินใจแบ่งปัน (Share) ข้อมูลข่าวสารต่อ

1.1) จากสถิติ พบว่า ผู้ร่วมวิจัยร้อยละ 77.36 ตัดสินใจแบ่งปันเนื้อหาเมื่อเนื้อหาที่มีประโยชน์และสามารถนำไปใช้งานได้ และต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

1.2) ในเรื่องการละเมิดความเป็นส่วนตัว ผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจว่าข้อมูลข่าวสารใดๆที่มีการแบ่งปันออกไปทางเครือข่ายสังคมออนไลน์แล้ว อาจจะมีโอกาสสร้างความไม่พอใจกับผู้อื่น ได้สูง และอาจจะมีโอกาสเพียงเล็กน้อยที่จะไปละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น

2) ไม่ทำการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารต่อ

2.1) จากสถิติ พบว่าผู้ร่วมวิจัยร้อยละ 86.79 ตัดสินใจไม่ทำการแบ่งปันเนื้อหาเมื่อเนื้อหานั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศสัมพันธ์หรือภาพวาบหวาม และเป็นเรื่องที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆจากการแบ่งปัน หรือเมื่อพิจารณาแล้วว่าการแบ่งปันข้อมูลนั้นอาจจะมีผลกระทบย้อนกลับมาที่ตัวผู้ร่วมวิจัย

2.2) ในเรื่องการละเมิดความเป็นส่วนตัว ผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจในข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาต่างๆ ที่ตัดสินใจจะไม่ทำการแบ่งปัน เพราะเนื้อหาเหล่านั้นมีโอกาสสูงมากที่จะก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในภายหลัง

3) คิดพิจารณาถึงการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารก่อนตัดสินใจ

3.1) การตัดสินใจจะแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร หรือเนื้อหาใดๆ ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้ร่วมวิจัยมีการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันคือจะต้องคิดให้รอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจว่าจะแบ่งปันหรือไม่ โดยพิจารณาทั้งในเรื่องของเนื้อหา ความถูกต้อง ประโยชน์ หรือแม้แต่ในเรื่องความชอบส่วนตัวว่าสมควรจะแบ่งปันต่อไปไหม แต่ถ้าเนื้อหานั้นๆ มีโอกาสส่งผลกระทบกลับมายังตัวผู้ร่วมวิจัย ผู้ร่วมวิจัยก็จะตัดสินใจที่จะไม่แบ่งปันเนื้อหาเหล่านั้น

3.2) ในเรื่องการละเมิดความเป็นส่วนตัว ผู้ร่วมวิจัยจะพิจารณาผลกระทบที่ตามมาในเรื่องการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลประกอบการตัดสินใจว่าจะแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาเหล่านั้นๆ หรือไม่ เพราะตระหนักดีว่าข้อมูลต่างๆ เหล่านี้เป็นข้อมูลส่วนบุคคล และยังเข้าใจดีอีกว่าการแบ่งปันนั้นมีโอกาสเกิดปัญหาขึ้นได้

5. การอภิปรายผล

อภิปรายผล

ผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่มีทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ หน้าที่การทำงานและพื้นฐานการศึกษาที่ดี พฤติกรรมการใช้งาน Facebook ในการ Share เนื้อหาข้อมูลต่างๆ จึงเป็นการใช้งานที่คำนึงถึงประโยชน์เป็นหลัก และการตัดสินใจ Share เนื้อหาข้อมูลต่างๆ ก็จะมาจากความชอบและการตัดสินใจจากพื้นฐานการศึกษาและงานที่ทำมากกว่าจะถูกชักจูงจากภายนอก และผู้ร่วมวิจัยมอง Facebook เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสื่อสาร ทำงาน การแสดงออกและมาช่วยทำให้เกิดความสนุกสนานและผ่อนคลาย โดยการ Share เนื้อหาต่างๆ ผู้ร่วมวิจัยจะพิจารณาการรับรู้ในเรื่องผลกระทบด้านต่างๆ จากการ Share โดยตระหนักดีว่าข้อมูลเนื้อหาที่ Share ไปนั้นมีโอกาสส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น และผลกระทบ

ที่จะกลับมาที่ตัวผู้ร่วมวิจัย ทำให้การ Share แต่ละครั้งมีความรัดกุมมาก อันเนื่องมาจากการที่ตระหนักในเรื่องสิทธิส่วนตัวในข้อมูลทั้งของผู้ร่วมวิจัยและของผู้ที่อาจจะได้รับผลกระทบ เพราะบางท่านก็เคยได้รับผลกระทบมาแล้ว จึงให้เห็นถึงความสอดคล้องทางแนวคิดของทฤษฎีต่างๆ ดังนี้

แนวคิดการแสดงออกของตัวตน (Self-Expression) ของผู้ร่วมวิจัย

การแสดงออกทางตัวตนของผู้ร่วมวิจัยอยู่ในระดับ Super Ego (Sigmund Freud) คือ การแสดงความต้องการที่ยังคำนึงถึง คุณธรรม จริยธรรม กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ระเบียบประเพณี โดยพิจารณาถึงความ ผิด ถูก ดี เลว ตามที่สังคมกำหนดหรือยอมรับ ได้อย่างไม่ก่อให้เกิดปัญหา

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้งานของผู้ร่วมวิจัยที่แตกต่างจากผู้ใช้งานทั่วไป

พฤติกรรมการใช้งานของผู้ร่วมวิจัยที่แตกต่างจากผู้ใช้งานทั่วไปจะมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน 3 ส่วนหลักๆ คือ

- 1) ความแตกต่างทางสังคม ทั้งในเรื่อง ตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน และสังคมแวดล้อม ในระดับสูง
- 2) ความแตกต่างทางด้านอายุ มีความแตกต่างในด้านประสบการณ์ ความรับผิดชอบ ความคิด และวุฒิภาวะด้านต่างๆ

3) ความแตกต่างด้านสติปัญญา จะมีกระบวนการทางความคิดในการตัดสินใจในการกระทำอย่างรอบคอบ

พฤติกรรมทางสังคม

วิเคราะห์ตามตัวแปรหลักของพฤติกรรมทางสังคมของ เกตเซลาและธันเลน (Getzela and Thanlen) ได้ดังนี้

1) มิติทางสังคม (Normative Dimension) ประกอบด้วยตัวแปรในมิติที่เกี่ยวข้องกับสังคม คือ สถาบัน (Institution) เช่น เรื่องหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบ ทำให้เกิดการเรียนรู้และความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้เกิดความคาดหวัง (Expectation) เช่น คาดหวังกับสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น

2) มิติส่วนบุคคล (Personal Dimension) ความเป็นปัจเจกบุคคล บุคลิกภาพ (Personality) เช่น การวางตัวที่เหมาะสม ลักษณะที่นำเสนอให้คนอื่นรับรู้ และการควบคุมอารมณ์ การแสดงความต้องการ

โดยผู้ร่วมวิจัยมีทั้ง 2 มิติดังที่กล่าวมา อันประกอบด้วยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมในระบบทำให้เกิดการแสดงบทบาททางสังคมที่เหมาะสม และการพัฒนาทัศนคติเชิงสังคมที่ดี

6. บทสรุป

1) พฤติกรรมการบริโภค รวมถึงการ Share เนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ของผู้ร่วมวิจัยนั้น เป็นการใช้งานโดยมีวิจารณญาณในการบริโภค รวมถึงการแบ่งปัน โดยแรงจูงใจในการ Share จะขึ้นอยู่กับประโยชน์หลังจากการแบ่งปันไปแล้วว่าได้ประโยชน์จึงตัดสินใจ Share รวมถึงจะพิจารณาถึงผลกระทบของการ Share นั้นอีกด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องจากวิถีชีวิตต่างๆ ของผู้ร่วมวิจัย ทั้งการงาน ช่วงอายุ การศึกษา และการแสดงตัวตนต่อทางชุมชนและสังคม

2) ผู้ร่วมวิจัยไม่ได้มีการศึกษาถึงการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัว แต่มีความเข้าใจในแง่ของจริยธรรม และถึงแม้ผู้ร่วมวิจัยจะไม่ได้ศึกษาถึงความหมาย ขอบเขต ข้อจำกัด การเผยแพร่ และการควบคุมทางกฎหมายและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องในเรื่องข้อมูลส่วนบุคคล แต่ผู้ร่วมวิจัยก็ตระหนักถึงผลกระทบจากการ Share ข้อมูลออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกในการใช้งานมากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย โดยเข้าใจในเรื่องของกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของการอยู่ร่วมกันในสังคม และในเรื่องผลกระทบจากการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลถึงแม้ผู้ร่วมวิจัยจะไม่เคย

ได้รับผลกระทบใดๆ มากนัก แต่สำหรับผู้ที่เคยได้รับผลกระทบ จะออกมาปกป้องตนเอง โดยการชี้แจง แก้ไข โดยการปกป้องตนเองและไม่ก่อผลกระทบกับผู้อื่นคือผลกระทบจากการ Share ข้อมูลเนื้อหาอย่างมีวิจารณญาณตาม วัตถุประสงค์และคุณวุฒิของผู้ร่วมวิจัย

7. ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบเรื่องการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวในการแบ่งปัน (Share) ข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศไทย โดยมีเงื่อนไขผู้ร่วมวิจัยที่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไปนั้น จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้ร่วมวิจัยนี้มีวิจารณญาณและความรับผิดชอบในการ Share ข้อมูลเนื้อหาต่างๆ ใน Facebook ทำให้สรุปได้ว่ากลุ่มผู้มีการศึกษา การงานที่ดี และเป็นระดับผู้นำในองค์กร ชุมชน หรือสังคมนั้นไม่ใช่กลุ่มผู้ใช้งานที่ก่อให้เกิดปัญหาในการ Share เนื้อหาข้อมูลต่างๆ ในการใช้งาน Facebook ดังนั้นในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบเรื่องการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวหรือปัญหาต่างๆ ในการ Share ข้อมูลเนื้อหาใน Facebook เพื่อให้ได้พบปัญหาจากการใช้งานนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) จากกลุ่มผู้ร่วมวิจัย อาจจะต้องเลือกกลุ่มผู้ร่วมวิจัยในระดับที่ศึกษาระดับปริญญาตรีหรือต่ำกว่า และหรืออายุที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น และระดับการทำงานที่ไม่ใช่เป็นระดับหัวหน้า ผู้บริหาร หรือทำงานในระดับเป็นผู้นำทั้งใน องค์กร ชุมชน หรือสังคม จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจสำหรับการนำไปสู่สาเหตุของปัญหาการละเมิดสิทธิในการ Share ข้อมูลมากกว่าผู้ใช้งานระดับที่วุฒิภาวะหน้าที่การงานสูงๆ

2) การแบ่งกลุ่มผู้ร่วมวิจัยตามอาชีพก็มีความน่าสนใจ เพราะส่วนหนึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้รับรู้ได้ว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกันมีแนวทางในการใช้งานและพฤติกรรมในการ Share ข้อมูลที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งถ้าเก็บข้อมูลผู้ร่วมวิจัยโดยแบ่งตามอาชีพแล้ว เราสามารถเห็นรูปแบบการใช้งานที่ชัดเจนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนั้นๆ ได้โดยการเปรียบเทียบกับอาชีพอื่นๆ

3) เงื่อนไขการใช้งานการ Share เนื้อหาบน Facebook อาจจะต้องมีการกำหนดคัดกรองจากผู้ที่เคยประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เคยถูกละเมิดสิทธิ ผู้ที่เคยละเมิดสิทธิผู้อื่น หรือ ผู้ที่เคยมีคดีความ จะช่วยทำให้เราทราบถึง ข้อมูลแรงจูงใจ แนวคิดของการเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จิตติมา อูริพัฒน์พงศ์. (2558). *คน อินเทอร์เน็ต และความเป็นส่วนตัว: ตำรวจสถานการณ์การละเมิดความเป็นส่วนตัวตัวออนไลน์ในสังคมไทยช่วงครึ่งปีแรก พ.ศ. 2556*. สืบค้น 15 ธันวาคม 2557, จาก <https://thainetizen.org/2013/08/human-internet-privacy-thailand-2013-h1-research-report/>
- นภัสกร กรวยสวัสดิ์. (2553). *ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์*. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 28 (3), 81-88
- ปณิชา นิตีพรมงคล. (2555). *พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของคนวัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร*. (Unpublished Master's Thesis). มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพมหานคร.

- ภาคภูมิ แสงถนนกุล. (2555). รายงาน: ประเด็นจากการสัมมนาเรื่อง “First Digital Democracy Conference Bangkok” สืบค้น 15 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.siamintelligence.com/first-digital-democracy-report/>
- ภาณุวัฒน์ กองราช. (2554). การศึกษาพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทย: กรณีศึกษา Facebook (Unpublished Master's Thesis). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2550). ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ. สืบค้นจาก <https://fxxktose.wordpress.com>.
- ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพ. กระทรวงพลังงาน vs ม.ล. กรกสิวัฒน์. สืบค้น 15 มกราคม 2558, จาก <http://freedom.ilaw.or.th>.
- ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพ. “สมศักดิ์ ภัคดีเดช”: เผยแพร่บทความ. สืบค้น 15 มกราคม 2558, จาก <http://freedom.ilaw.or.th>.
- ศูนย์ข้อมูลกฎหมายและคดีเสรีภาพ. หมอฟ้องนักกิจกรรมด้านสิทธิผู้ป่วย. สืบค้น 15 มกราคม 2558, จาก <http://freedom.ilaw.or.th>.
- กลุ่มงานกำกับดูแลฯ สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองทางอิเล็กทรอนิกส์. (2557). การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Data Privacy). สืบค้น 18 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.etcommission.go.th>.
- A. Morrison and D. Macintyre. (1975). *The Social Psychology of Teaching*. Retrieved August 24, 2015. Available at: <https://books.google.co.th>.
- Suntha Chai. (2552). แนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์. สืบค้น 12 ธันวาคม 2557, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/273959>